

DIEŠKA O LENINOVÍ

Pripomienky k Dieškovmu článku vo Filozofickom zborníku VI-VII. 2.3.

Igor HRUŠOVSKÝ

Úvodom autor konštatuje, že si pokladá za povinnosť, pretože filozofia dialektického materializmu znateľne preniká aj k nám, podať analýzu jej noetických základov. Autor ďalej konštatuje, že "hoci(!) je Leninovo dielo klasickým príkladom filozofických polemických publikácií, my zásadne budeme sa vyhýbať nevecným polemikám" (102). Napokon "z úcty k dialektickému materializmu" (103) kladie si za povinnosť poukázať na jeho nedostatky.

Ešte na tej istej stránke Dieška vytyka, že "Lenin, ktorý je materialistický monista, nemá právo hovoriť o duchu, vedomí tak, aby ho bolo možné odlišiť od hmoty. Nejasnosť a nedôslednosť v tomto ohľade je u Lenina zrejماً každému, kto len bezmyšlienkovito neupadol do dogmatizmu..." (103). *Námietka:* Psychické funkcie sa vyznačujú jednak všeobecnými zákonitosťami, ktoré ovládajú celú realitu, jednak zákonitosťami *špecifickými*, charakteristickými práve len pre túto kvalitatívnu oblasť. Psychické funkcie sú podľa dialektického materializmu osobitnou kvalitatívnou oblasťou, vzišli z oblasti biologickej a fyziologickej, no nie sú na ne redukovateľné. V tom je zmysel tézy: najprv je matéria, potom vedomie.

Podľa Diešku Lenin zdôrazňoval absolútnu platnosť reálnych poznatkov. Sám Dieška sa nazdáva, že empirické zákony platia absolútne (150). Dieška konštatuje, že kritérium pravdivosti konkrétnych poznatkov a zmyslových javov a obrazov je podľa dialektického materializmu prax. Dieška namieta, že je to dôkaz idem per idem. *Námietka:* Podľa Lenina od subjektívnych predstáv a ideí dochádza spoločenský človek k objektívnej pravde dialektikou poznania a praxe, ktorou sa overuje objektívna nosnosť jednotlivých poznatkov. Zástanci dialektického ponimania vývinu poznania odmietajú pokusy o absolutistické ponimanie pravdy. To ešte neznamená, že upadajú do relativistickej skepsy, ktorá celkom popiera možnosť dosiahnuť vyšší stupeň objektívnosti, ktorý adekvátnejšie odzrkadľuje vnútornú povahu materiálnej skutočnosti a jej dejstvom. Podľa Lenina takáto relativistická skepsa pramení z neznalosti dialektiky: "Materialistická dialektika Marxa a Engelsa bezpodmienečne zahrňuje relativizmus, no nemožno ju naň redukovať, t.j. uznáva relativnosť našich poznatkov nie v zmysle poprenia objektívnej pravdy, lež v zmysle historickej podmienenosti hraníc priblíženia našich poznatkov k tejto pravde." Nakoľko nielenže relatívna správnosť našich poznatkov znamená relatívne verné odzrkadľovanie vonkajšieho sveta, lež toto odzrkadlenie sa stáva pokrokom poznania vždy dokonalejším, je

Tento príspevok I. Hrušovského vyšiel v zborníku *Philosophica Slovaca I* (s.213 - 216) vydanom Slovenskou akadémiou vied a umení r. 1946 v Bratislave. (Pozn. redakcie)

zrejme, že na každej relatívnej pravde má istú účasť sama absolútna pravda a že sa jej účasť vývinom poznania stupňuje. Praktické výdobytky vedy najlepšie dosvedčujú, že na každej relatívnej pravde participuje aj absolútna pravda. Podľa Lenina treba "zanechať nechutnú hru so slovom večná pravda, musíme dialekticky vedieť položiť a riešiť otázku o vzťahu medzi pravdou absolútnou a relatívnou". Na str. 195 Dieška cituje Leninov výrok, že "uznávať objektivnu, t.j. od človeka a ľudstva nezávislú pravdu, znamená tak či onak uznávať absolútnu pravdu". My sme ju nikde nepopierali. Dieška si nevšimol, že sme vždy rozlišovali tu vyjadrený postulát nezávislej absolútnej pravdy a *poznánie* tejto pravdy, ktoré je podľa Lenina i Engelsa nekonečným asymptotickým procesom. V tom je zmysel participácie nezávislej absolútnej pravdy na relatívnej ľudskej pravde.

Proti Dieškovmu náhľadu, že "o kolísaní hypotetickosti môže hovoriť iba ten, kto uznáva, že aspoň niektoré poznatky o empirickej skutočnosti nadobúdame s absolútnou, teda s nehypotetickou platnosťou" (149), možno namietat, že konvergencia jednotlivých pravdepodobne platných výrokov stupňuje platnosť výroku, ktorý je ich spoločným výrazom. Proti ďalšej Dieškovej téze o absolútnej platnosti empirických zákonov možno namietat, že empirické zákony vedy, ktoré vyjadrujú reálne zákonitosti, vývinom vedeckého poznania bývajú zdokonaľované a nahradzované adekvátnejšími teoretickými konštrukciami. - Ad informandum: Lenin isteže právom odmietal tézu o poznaní reálneho sveta ako závislom iba od verifikačných postupov (147), pravda, v zmysle pozitivistickej koherenčnej teórie. Jestvuje však aj verifikácia dialektikou teórie a praxe a v špecifickom laboratórnom zreteli sémantickou verifikáciou v dialektickom ponímaní.

Podľa Diešku kritický realizmus sa dostáva do noetických ťažkostí, ktoré *pri dôslednom domyslení* nútia dôjsť k noetickému subjektivismu, relativizmu, solipsizmu a agnosticizmu. V týchto dôsledkoch je vraj základný rozdiel medzi kritickým realizmom a dialektickým materializmom (127). V tom istom článku na inom mieste Dieška konštatuje, že proti Leninovej obhajobe existencie vonkajšej skutočnosti platia z noetického a logického hľadiska všetky námietky, ktoré *v konečnom domyslení* poukazujú na noetický agnosticizmus a solipsizmus (141).

Filozofický smer intuitívneho realizmu, ku ktorému sa Dieška hlási, zastáva náhľad, že skutočnosť nazeráme priamo v origináli tak, ako ona skutočne existuje nezávisle od nášho vedomia. Dieškovi všetko, čo je vo vedomí, je absolútne pravdivé. Pochybnosti vraj niet preto, že poznanie nie je kópia predmetu, lež ono priamo v sebe obsahuje svoj predmet v origináli. Kritérium tejto absolútnej poznania je vraj v očívidnosti, v samosvedectve predmetu, poznaného priamo v origináli. *Námietka*: Nepochybná je iba prítomne konštatovaná evidencia poznatku, no jeho adekvácia na vonkajší svet a jeho dianie je už záležitosťou verifikačných postupov v dialektike teórie a praxe. Podľa Diešku je toto rozlíšenie "čirý nezmysel". No potvrdil mi ho vo svojom najnovšom diele sám *B. Russell*, podľa ktorého zo subjektívnej stránky výrok vyjadruje (expresia) subjektívny stav percipienta, z objektívnej stránky jeho funkcia je "indikovať" fakty a v tejto funkcii podlieha

verifikačným testom. Psychológia evidencie sa podľa neho týka subjektívnej stránky, otázky pravdivosti objektívnej stránky.

Podľa Diešku učenie intuitívneho realizmu "býva tiež vykladané jednostranne, akoby nebralo ohľad na fyzické a fyziologické podmienky, alebo aj na čisto vonkajšie skutočnosti, zistené prírodnými vedami (napr. svetelné, elektromagnetické vlny atď.)" (137). Súčasne však tvrdí, že z viazanosti poznania na fyziologické a iné procesy nijako nevyplýva sprostredkovanosť poznania. *Námietka*: Ak skutočne berieme ohľad na sprostredkovanie, čiže podmienky, akými je napr. elektromagnetické vlnenie, nemôžeme tvrdiť, že napr. farby sú "objektívne vo - alebo na veciach". Ergo: "farby, zvuky, teplo, chlad a podobné zmyslové vlastnosti" na rozdiel od mienky intuitívneho realizmu *nie* sú "vlastnosti samých materiálnych procesov, ako to hlásala stredoveká filozofia" (Losskij). Na tieto námietky Dieška "zaryto" mlčí, bagatelizujú ich ako neplodné a nevedecké.

V dôsledku tohto základného postoja podľa Diešku všetko nájdené vo vedomí je absolútne pravdivé. Keďže predmet a poznatok o ňom mu spadajú v jedno, problémy verifikácie poznatkov, otázky adekvácie poznatkov na reálnu skutočnosť razom odpadajú. Čiže, ako vraví, ak nie je okrem poznávanej skutočnosti niečo iné vo vedomí, ale ona sama, nie je ani povinnosť dokazovať podobnosti alebo zhody.

Možno rezumovať, že fyzikálne a fyziologické pochody nielen že podnecujú naše "ja" usmerniť pozornosť na niektorý predmet vonkajšieho sveta, ale toto sprostredkovanie trvá po celý čas aktu pozornosti. V dôsledku toho predmety vonkajšieho sveta nepoznávame *primo* v origináli, v dôsledku toho naše poznatky špecificky *odzrkadľujú* vonkajší svet a v dôsledku toho naše empirické poznatky *neplatia* apodikticky bezpečne a stupne ich pravdivosti si overujeme vedeckou praxou. V tom je zmysel zlepšovania našich poznatkov, v tom je zmysel vývinu vedy.

Dieška sa pýta zástancov teórie odrazu: môžem poznať originálny vonkajší strom, alebo len jeho odraz v oku? (135). *Odpoveď*: Spomínaný strom poznávam, ale nie "ako on skutočne existuje nezávisle od nášho vedomia", lež sprostredkované. A tak sa ocitáme pred problémom pravdivosti obrazov. Na str. 131 Dieška tvrdí, že dialektický materializmus nepochybuje o pravdivosti zmyslových javov a obrazov. O dve strany ďalej vraví, že Lenin správne poznamenal, že je možné byť materialistom pri rozličných náhľadoch na otázku kritéria správnosti tých obrazov, ktoré nám poskytujú naše zmysly.

Pokiaľ ide o problém existencie vonkajšej skutočnosti, podľa Diešku Leninove dôkazy nepresahujú charakter "faktu" (115). "Hrušovský pokladá uznanie vonkajšej reality za fakt bez akéhokoľvek odôvodňovania, dogmaticky ho predpokladá..." (151). Treba vraj dôkazy, a to absolútne (115). *Námietka*: Vo svojich prácach som uviedol veľa konkrétnych skúsenostných faktov, ktoré spolu *nasvedčujú*, ako som vždy zdôrazňoval, existenciu vonkajšieho sveta. Nejde teda o dogmatický predpoklad. Rozumie sa, v problematike existencie vonkajšieho sveta ide o empirické dôkazy, no sila ich preukaznosti a ich konvergencie dostačí každému, kto je prístupný vecnému argumentovaniu. Dialektický materializmus v tejto súvislosti často vyzdvihuje, že zdokonaľujúce sa vedecké poznatky možno vždy lepšie využiť

v praktickom živote a že v tom je konkrétny dôkaz, že existuje objektívny svet. Podal však nejaký dôkaz Dieška, nehovoriac už vôbec o "absolútnom" dôkaze? Podľa neho "teórie, ktoré stoja na stanovisku možnosti ba nutnosti bezprostredného poznania, zbavujú sa ťažkostí s existenciou vonkajšieho sveta spojených".

Na inom mieste mi Dieška zasa vytýka, že som si "poplietol poznateľnosť vecí v ich podstate s poznateľnosťou v ich úplnosti" (144). Miesto odpovedi citujem: "Podľa noetiky intuitivizmu predmet v celej svojej úplnosti môže byť nami poznatý a jeho podstatu treba hľadať nie za daným, ale v samom danom vedomí" (Losskij). Podľa Losského naše poznanie "na rozdiel od božskej vševedomosti má fragmentárny charakter: to je rozdiel kvantitatívny, ale nie kvalitatívny". Ad informandum: treba rozlišovať medzi metafyzickým a dialektickým chápaním pojmu podstaty. Podľa Lenina nemenné je iba to, že "vonkajší svet, existujúci a vyvíjajúci sa mimo ľudského vedomia, je ľudským vedomím odrážaný (keď už ľudské vedomie existuje). Nijakej inej "nemennosti", nijakej inej "podstaty", nijakej "absolútnej substancie" v tom zmysle, ako tieto pojmy vykreslila prázdna profesorská filozofia, pre Marxa a Engelsa niet." "Podstata" vecí alebo "substancia" sú tiež relatívne: vyjadrujú len prehĺbenie ľudského poznania objektov..." Podľa Lenina "dialektický materializmus, usilujúci o približný, relatívny charakter každej vedeckej tézy o *štruktúre hmoty* a jej vlastnosti, tvrdí, že v prírode niet absolútnych hraníc, že pohybujúca sa hmota sa mení z jedného stavu na druhý, ktorý sa sám z nášho hľadiska zdá s ním nezmieriteľný". Chápeme už teda, že vývinom vedy poznanie postupuje od javového povrchu vecí k podstatnej štruktúre sveta, od povrchových, zmyslovo vnímateľných vlastností predmetov k odhaleniu vnútorného obsahu objektívnej skutočnosti, k poznaniu reálnych zákonitostí a dialektických súvislostí. Poznanie hlbokých zákonitostí reálneho diania je proces približovania sa k absolútnej pravde, ktorý nemá konca. Engels to vyslovil tak, že poznanie je nekonečný asymptotický proces. To vraj celkom stačí, aby sme mohli povedať, že nekonečné je práve tak poznateľné ako nepoznateľné, a to je všetko, čo potrebujeme.

Mysliteľ, ktorý sa vie zmôcť na výroky, že "ak príberieme k zmyslovému overovaniu aj intelekt, potom je nezmyselné tvrdiť, že iba analytické vety sú apodikticky platné" (150), ktorý sám o sebe je schopný napísať, že pokladá za meritórne všetky svoje doterajšie prejavy (FS VI-VII, 87), takýto mysliteľ, len aby si uľavil, musí svojmu oponentovi teatrálnie vytknúť "elementárnu neznalosť základných noetických úvah" a pateticky vyhlásiť, že ostatné oponentove nesprávne výroky nechá "nepovšimnuté" (149). Leninova filozofia sa javí tomuto "svedomitému odborníkovi vo filozofii", podľa ktorého Mach vraj uznáva poznanie vecí mimo nás (148), raz subtilnou, raz veľmi nesubtilnou: tak na str. 141 uznáva subtilnosť noetických vývodov Leninových, na str. 125 však Leninova filozofia nerieši subtilnejšie problémy a je to vraj noetická teória pomerne veľmi zjednodušená.